

Προσδιορισμός του Αποτελέσματος από συναλλαγές εισηγμένων τίτλων. Η περίπτωση της Ελλάδας και οι διεθνείς αντιλήψεις.

Δημήτριος Κλεφτοδήμος

1. Εισαγωγή

Ο ακριβής λογιστικός προσδιορισμός των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από αγοραπωλησίες τίτλων (μετοχών κλπ) προσκρούει σε ορισμένες δυσκολίες που εστιάζονται κυρίως στις δυσκολίες προσδιορισμού των τιμών των μετοχών που θα ληφθούν υπόψη τόσο κατά την αποτίμηση των τίτλων στο τέλος της χρήσεως όσο και κατά τον προσδιορισμό του αποτελέσματος, κέρδους ή ζημίας, από τυχόν αγοραπωλησίες αυτών κατά την διάρκεια της χρήσεως.

Πρόθεση μας δεν είναι να αναφερθούμε διεξοδικά στις νομοθετικές ρυθμίσεις περί του εν λόγω θέματος. Με το παρόν δημοσίευμα μας αποσκοπούμε κυρίως στο να διατυπώσουμε τις απόψεις μας σχετικά με το ερευνώμενο θέμα, στηριζόμενοι πρωτίστως στα όσα ορίζονται και επιβάλλονται από τις γενικά παραδεκτές Λογιστικές Αρχές.

2. Τι ορίζουν για το θέμα τα ελληνικά λογιστικά πρότυπα και οι νομοθετικές διατάξεις

2.1 Νομοθετικές διατάξεις του ν. 2190/1920 προερχόμενες από τις λογιστικές Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι νομοθετικές ρυθμίσεις που πρέπει να ληφθούν υπόψη στην παρούσα μελέτη περιλαμβάνονται σε άρθρα του ν.2190/1920, όπως αυτά διαμορφώθηκαν κατά την προσαρμογή του ημεδαπού δικαίου προς τις ρυθμίσεις της 4ης οδηγίας της Ε.Ε. Συγκεκριμένα:

(α) Στο άρθρο 42α § 2 του ν.2190/1920 που προέρχεται από το άρθρο 2 της 4ης/78/660/ΕΟΚ λογιστική Οδηγίας της Ε.Ε. ορίζεται ότι, οι ετήσιες οικονομικές καταστάσεις, που κατά την §1 του ίδιου άρθρου περιλαμβάνουν τον ισολογισμό τέλους χρήσεως, το λογαριασμό αποτελεσμάτων χρήσεως, τον πίνακα διαθέσεως αποτελεσμάτων και το προσάρτημα, καταρτίζονται υποχρεωτικά με βάση τις διατάξεις αυτού του άρθρου καθώς και των άρθρων 42β, 42γ, 42δ, 42ε, 43 και 43α και εμφανίζουν με απόλυτη σαφήνεια την πραγματική εικόνα της περιουσιακής διάρθρωσης, της χρηματοοικονομικής θέσης και των αποτελεσμάτων χρήσεως της εταιρείας.

(β) Εξάλλου, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 43 του κωδ. Ν. 2190/1920, που προέρχονται από τα άρθρα 31, 32, 34 και 35 της 4ης/78/660/ΕΟΚ λογιστικής Οδηγίας της Ε. Ε., για την κατάρτιση των ετήσιων οικονομικών καταστάσεων εφαρμόζονται πρωτίστως οι ακόλουθες βασικές λογιστικές αρχές (άρθρο 43§1):

- Τα περιουσιακά στοιχεία αποτιμούνται με βάση την αρχή της τιμής κτήσεως ή του κόστους παραγωγής.
- «Η αρχή της συντηρητικότητας εφαρμόζεται πάντοτε».
- «Τα έσοδα και τα έξοδα που αφορούν τη χρήση λογίζονται σ' αυτήν, ανεξάρτητα από το χρόνο της είσπραξης ή της πληρωμής τους».

Δηλαδή εδώ υιοθετείται η αρχή της συσχετίσεως των εσόδων και των εξόδων που αφορούν κάθε χρήση, διακεκριμένα, σύμφωνα με την ορθή έννοια της σχετικής λογιστικής αρχής¹.

2.2. Έννοια της αρχής της συντηρητικότητας που υιοθετείται με τις προαναφερθείσες διατάξεις

Η έννοια της αρχής αυτής παραποιείται, δυστυχώς, σε πολλές περιπτώσεις στη λογιστική πρακτική. Εστιάζοντας στις προαναφερθείσες διατάξεις σχετικά με την εν λόγω αρχή πρέπει να αποσαφηνιστεί η έννοιά της ως ακολούθως:

Η γενικά παραδεγμένη θεμελιώδης αρχή της συντηρητικότητας (πρόνοιας, συνέσεως), η οποία πρέπει να κυριαρχεί κατά την κατάρτιση των οικονομικών καταστάσεων τέλους χρήσεως (ισολογισμού - αποτελεσμάτων), συνίσταται στο ότι, από τους διάφορους λογιστικούς χειρισμούς και τις διάφορες μεθόδους αποτιμήσεως και προσδιορισμού των αποτελεσμάτων τέλους χρήσεως, τις οποίες αποδέχεται και διδάσκει η επιστήμη της ιδιωτικής οικονομικής και λογιστικής, πρέπει να επιλέγονται και να εφαρμόζονται, πάγια, εκείνες, με τις οποίες προσδιορίζονται τα μικρότερα κέρδη και εμφανίζεται η λιγότερο ευνοϊκή περιουσιακή κατάσταση της επιχειρήσεως.

Με την εφαρμογή της θεμελιώδους αρχής της συντηρητικότητας δεν επιδιώκεται, σκόπιμα, η απόκρυψη κερδών και η υποτιμημένη εμφάνιση της περιουσίας της επιχειρήσεως, αλλά στοχεύεται να εξασφαλιστεί βιωσιμότητα στην επιχείρηση, την οποία οι σύγχρονες αντιλήψεις, πολύ ορθά θεωρούν κύτταρο της κοινωνικής οικονομίας που εκπληρώνει κοινωνικοοικονομικό σκοπό, γιατί παράγει αγαθά (προϊόντα ή υπηρεσίες) και προσφέρει εργασία, συμβάλλοντας έτσι αποφασιστικά στην οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική πρόοδο.

Για να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα της επιχειρήσεως πρέπει να αποτραπεί η εμφάνιση ανύπαρκτων και αβέβαιων κερδών και η διανομή τους στους μετόχους και στο Δημόσιο (με τη μορφή μερίσματος και φόρων), γιατί ουσιαστικά διανέμονται,

¹ Για την ορθή έννοια της αρχής αυτής (βλ. Ε.Σακέλλη) ο ισολογισμός των ΑΕ και ΕΠΕ παραγ.5.4, σελ. 36 επ.

μερικά ή ολικά, τα κεφάλαια της επιχειρήσεως (ίδια ή ξένα), με τις γνωστές συνέπειες. Στην αποτροπή των κινδύνων αυτών αποβλέπει η θεμελιώδης αρχή της συντηρητικότητας, από την οποία πηγάζουν ορισμένοι βασικοί κανόνες υποχρεωτικής εφαρμογής κατά την κατάρτιση του ισολογισμού τέλους χρήσεως και του λογαριασμού αποτελεσμάτων χρήσεως, οι οποίοι συνοψίζονται ως εξής:

(α) Τα διάφορα περιουσιακά στοιχεία, εκτός των απαιτήσεων και υποχρεώσεων καθώς και των διαθέσιμων, καταχωρούνται στα λογιστικά βιβλία με την αξία της κτήσεως τους ή του κόστους παραγωγής τους και αποτιμούνται, στο τέλος της χρήσεως, στην κατ' είδος χαμηλότερη αξία τους, μεταξύ της αξίας κτήσεως τους αυτής και της κατά την ημέρα κλεισίματος του ισολογισμού τρέχουσας αξίας τους.

(β) Πρέπει να σχηματίζονται προβλέψεις, σε βάρος των αποτελεσμάτων της χρήσεως, για όλους τους κινδύνους πιθανών ζημιών ή εξόδων ή υποτιμήσεων, για τους οποίους (κινδύνους) οι σχετικές ενδείξεις εμφανίστηκαν μέσα στη χρήση ή μέχρι περατώσεως των εγγραφών κλεισίματος του ισολογισμού, άσχετα αν τα αίτιά τους ανάγονται σε προηγούμενες χρήσεις (Αφορούν δραστηριότητα προηγούμενων χρήσεων)

(γ) Στα έσοδα της χρήσεως καταχωρούνται μόνο εκείνα που πραγματοποιήθηκαν μέσα στη χρήση και είναι βέβαια και πραγματικά. Οι «προβλέψεις» εσόδων απαγορεύονται απολύτως.

Η έντονη πρόνοια των νέων διατάξεων, για την εξασφάλιση βιωσιμότητας στην επιχείρηση, εκδηλώνεται, επίσης, και με ορισμένες ειδικές διατάξεις που επιβάλλουν περιορισμούς στη διανομή κερδών, κλπ²

2.3 Έννοια της αρχής της αυτοτέλειας των χρήσεων και της matching principle που υιοθετείται με τις προαναφερόμενες διατάξεις

Η δικαιολογητική βάση των αρχών αυτών σχετικά με το ερευνώμενο θέμα έχει ως ακολούθως:

Το IAS 38 στην παράγραφο 25, καθιερώνει την αρχή της αυτοτέλειας των χρήσεων ορίζοντας, μεταξύ άλλων, ότι «η επιχείρηση πρέπει να καταρτίζει τις οικονομικές καταστάσεις της τηρώντας την αυτοτέλεια των χρήσεων, με εξαίρεση τις πληροφορίες των ταμιακών ροών».

Η προαναφερόμενη αρχή της αυτοτέλειας των χρήσεων επιβάλλει την καταχώρηση των συναλλαγών και των γεγονότων στη χρήση που πραγματοποιούνται και όχι στη χρήση που εισπράττονται ή πληρώνονται μετρητά ή ταμιακά ισοδύναμα. Εξάλλου, με βάση την αρχή του συσχετισμού (matching principle), οι δαπάνες καταχωρούνται στα αποτελέσματα στη χρήση που πραγματοποιήθηκε το απορρέον από αυτές έσοδο. Η ίδια αρχή υπαγορεύει την μη καταχώρηση στον ισολογισμό στοιχείων που δεν συνιστούν περιουσιακά στοιχεία ή υποχρεώσεις. Στα πλαίσια της matching principle γίνονται δεκτά τα ακόλουθα: Τα έσοδα κάθε λογιστικής περιόδου

²βλ. άρθρο 43 § 3 περ. δ' και §4 περ. α' κωδ. Ν. 2190/1920.

πρέπει να προσδιορίζονται με βάση την αρχή της πραγματοποίησης τους. Αλλά , επειδή η πραγματοποίηση των εσόδων συνεπάγεται την πραγματοποίηση εξόδων, επιβάλλεται ο προσδιορισμός αυτών και η αντιπαράθεση τους με τα αντίστοιχα έσοδα. Έτσι, με βάση την αρχή αυτήν, αν ορισμένα έσοδα προέρχονται από μια προηγούμενη χρήση ή αναβάλλονται για μια επόμενη χρήση, τα έξοδα που σχετίζονται με τα έσοδα αυτά θα πρέπει να μεταφέρονται από την προηγούμενη χρήση ή να κληροδοτούνται, κατά περίπτωση, σε επόμενη χρήση.

Το ζευγάρι εσόδων-εξόδων αποτελεί μια σημαντική λογιστική αρχή που πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή, αφού από τη σωστή αυτή αντιπαράθεση εξαρτάται η ορθότητα του αποτελέσματος της περιόδου. Η αρχή αυτή προϋποθέτει την παραδοχή ότι τα έξοδα καταχωρούνται και παρουσιάζονται κατά την πραγματοποίηση τους (accrual basis) σε αντίθεση με την παραδοχή της λογιστικής της ταμιακής βάσης (cash basis).

Σύμφωνα με τη σχολιαζόμενη αρχή πολλές δαπάνες πρέπει να εμφανίζονται στο ενεργητικό του ισολογισμού για να μεταφέρονται σε επόμενες χρήσεις για να βαρύνουν τα αποτελέσματα των χρήσεων αυτών, επειδή τα περιουσιακά στοιχεία στα οποία οι δαπάνες αυτές αναφέρονται συμβάλλουν στην πραγματοποίηση μελλοντικών εσόδων, π.χ. τα αποθέματα, οι προπληρωμένες δαπάνες (ενοίκια, ασφάλιστρα κ.λπ.), τα αποσβέσιμα ενσώματα στοιχεία. Τα στοιχεία αυτά, με βάση το ρυθμό ανάλωσης τους, μετατρέπονται σε έξοδα και καταχωρούνται στο λογαριασμό των αποτελεσμάτων της περιόδου για να αντιπαρατεθούν με τα αντίστοιχα έσοδα.

2.4 Τι ορίζουν οι κανόνες δικαίου και οι νομοθετημένες λογιστικές αρχές για την αρχική καταχώριση και την αποτίμηση τέλους χρήσεως των εισηγμένων σε χρηματιστήριο μετοχών.

Σχετικά με το θέμα του προσδιορισμού της αξίας των μετοχών που θα καταχωρηθεί στα λογιστικά βιβλία της επιχείρησης στις περιπτώσεις, αφενός της αρχικής καταχώρισης, αφετέρου κατά την μεταγενέστερη αποτίμησή τους ισχύουν, συνδυαστικά, τα ακόλουθα:

(α) Σύμφωνα με την § 2.2.112 περιπτ. 2 και 3 του Ελληνικού Γενικού Λογιστικού Σχεδίου (Π.Δ. 1123/1980), στην οποία παραπέμπει το άρθρο 43§6 περ. γ' κωδ. Ν.2190/1920, οι αποκτώμενες μετοχές άλλων ανώνυμων εταιρειών καταχωρούνται στα λογιστικά βιβλία της εταιρείας που τις αποκτά, με την αξία κτήσεώς τους, η οποία ισούται με το ποσό που καταβάλλεται:

- είτε για τη συμμετοχή στη συγκρότηση του αρχικού (ιδρυτικού) κεφαλαίου νεοϊδρυόμενης ανώνυμης εταιρείας, οπότε οι μετοχές εκδίδονται στην ονομαστική αξία τους, η οποία είναι και η αξία κτήσεώς τους,
- είτε για τη συμμετοχή στην αύξηση του κεφαλαίου υφιστάμενης ανώνυμης εταιρείας, οπότε εάν έχουν σχηματισθεί αποθεματικά και εκτιμάται ότι έχει δημιουργηθεί και good-will, τότε οι μετοχές εκδίδονται υπέρ το άρτιο και αξία

κτήσεως τους είναι η αξία εκδόσεως (δηλαδή η ονομαστική αξία πλέον η υπέρ το άρτιο διαφορά),

- είτε για την απόκτηση των μετοχών μέσω του χρηματιστηρίου ή από οποιονδήποτε τρίτον.

(β) Τα ειδικά έξοδα αποκτήσεως των μετοχών δεν αυξάνουν την αξία κτήσεως τους, αλλά καταχωρούνται στη χρέωση του λογαριασμού του 64.10.00 «Προμήθειες και λοιπά έξοδα αγοράς συμμετοχών και χρεογράφων».

(γ) Σύμφωνα με το άρθρο 43§6 κωδ. Ν. 2190/1920, κατά την κατάρτιση του ισολογισμού τέλους χρήσεως, οι μετοχές ανώνυμων εταιρειών που είναι εισηγμένες σε χρηματιστήριο αποτιμούνται στην κατά είδος μετοχών (όπως μετοχές α.ε. «Α», μετοχές α.ε. «Β») χαμηλότερη τιμή (αξία), μεταξύ της μέσης τιμής κτήσεως των κατεχόμενων μετοχών (ανεξαρτήτως του χρόνου αποκτήσεως τους που μπορεί να ανατρέχει και αρκετά χρόνια πίσω) και της μέσης χρηματιστηριακής τιμής τους κατά τον τελευταίο μήνα της χρήσεως.

2.5 Τι ορίζουν οι κανόνες δικαίου και οι νομοθετημένες λογιστικές αρχές για τον προσδιορισμό του αποτελέσματος από διαπραγμάτευση μετοχών εισηγμένων σε χρηματιστήριο.

Σχετικά με το θέμα του προσδιορισμού του αποτελέσματος – κέρδους ή ζημίας – από πώληση ή αγορά μετοχών εισηγμένων σε χρηματιστήριο ισχύουν, συνδυαστικά τα ακόλουθα:

(α) Στην §2.2.305 περ. 11 του Ελλην. Γενικού Λογιστικού Σχεδίου (Π. Δ. 1123/1980) που εφαρμόζεται υποχρεωτικά από όλες τις ανώνυμες εταιρείες κ. λ. π. (βλ. άρθρο 7 Ν. 1882/1990 και άρθρο 7 του Π. Δ. 186/1992 περί Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων), ορίζονται τα εξής:

«11. Σε περίπτωση πώλησεως χρεογράφων, το τίμημα καταχωρείται στην πίστωση του οικείου υπολογαριασμού του 34, το αποτέλεσμα δε που προκύπτει καταχωρείται στο λογαριασμό 64.12.02 «διαφορές (ζημίες) από πώληση χρεογράφων», όταν πρόκειται για ζημία, και στο λογαριασμό 76.04.02 «διαφορές (κέρδη) από πώληση χρεογράφων», όταν πρόκειται για κέρδος. Αποτέλεσμα είναι η διαφορά μεταξύ της αξίας κτήσεως (ή απογραφής) και της τιμής πωλήσεως.» Στη δε περ. 1 της ίδιας παραγράφου ορίζεται ότι στα «χρεόγραφα» περιλαμβάνονται και οι μετοχές ανώνυμων εταιρειών.

Δηλαδή, στην πιο πάνω διάταξη ρητά ορίζεται ότι το αποτέλεσμα (κέρδος ή ζημία) από αγοραπωλησίες μετοχών προκύπτει μόνο από τη σύγκριση της αξίας (τιμής) κτήσεως (ή απογραφής) με την αξία (τιμή) πωλήσεως³

³ βλ. καθηγ. Εμμ. Σακέλλη, ο πανδέκτης του Λογιστή, τόμος Α' εκδ: Β', σελ. 508, του ίδιου, ο ισολογισμός των Ανώνυμων Εταιρειών και ΕΠΕ, τομ. Α', Αθήνα 1992, §61.4 και §84.4 και Θ. Γρηγοράκου, Ανάλυση - Ερμηνεία του Ελλην. Γενικού Λογιστικού Σχεδίου, εκδ. 10η, Αθήνα 2005, § 89 αριθ. 5 (σελ. 358 επ.).

3. Τι ορίζουν για το θέμα τα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς και οι νομοθετικές διατάξεις

3.1 Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς

Η εφαρμογή των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων (Δ.Λ.Π.), τα οποία αργότερα μετονομάστηκαν σε Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς (Δ.Π.Χ.Α.) ορίστηκε με τον Νόμο 3229/2004, αρχικά για τις εταιρείες των οποίων οι μετοχές είναι εισηγμένες σε οργανωμένη χρηματιστηριακή αγορά, καθώς και για τις θυγατρικές τους, αλλά και για όσες εταιρείες δεν είχαν την υποχρέωση αλλά το επιθυμούσαν.

Ωστόσο, πρέπει να σημειώσουμε ότι η ιδέα για τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα ήταν πολύ παλιά, αλλά στις 13 Ιανουαρίου του 2000 η επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης απευθύνθηκε στο τότε Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο με μία ανακοίνωση με θέμα «τη στρατηγική χρηματοοικονομικής πληροφόρησης της Ε.Ε. απέναντι στη διεθνή εναρμόνιση». Ουσιαστικά, τότε έγινε αντιληπτό ότι οι κυριότεροι, ανά τον κόσμο, φορείς που ήταν αρμόδιοι για τον καθορισμό λογιστικών προτύπων, αποστασιοποιούνταν από τη μέθοδο αποτίμησης του ιστορικού κόστους για την αποτίμηση των χρηματοπιστωτικών περιουσιακών τους στοιχείων, όπως είναι οι μετοχές και η αγορά παραγώγων κ.α., και υιοθετούσαν ως μέθοδο αποτίμησης της εύλογης αξίας.

Από τη στιγμή εκείνη, οι εταιρείες που υιοθέτησαν τα Δ.Π.Χ.Α., έχουν υιοθετήσει και την μέθοδο της εύλογης αξίας για την αποτίμηση των περιουσιακών τους στοιχείων και των υποχρεώσεών τους.

3.1 Έννοια της Εύλογης Αξίας

Εύλογη αξία είναι το ποσό με το οποίο ένα περιουσιακό στοιχείο μπορεί να ανταλλαχθεί ή μια υποχρέωση να διακανονιστεί, στα πλαίσια μιας αμοτεροβαρούς συναλλαγής σε εμπορική βάση, μεταξύ δύο μερών τα οποία έχουν πλήρη γνώση του αντικειμένου και ενεργούν με τη θέλησή τους.

Από τον παραπάνω ορισμό προκύπτουν τρία χαρακτηριστικά :

1. Πρόκειται για συναλλαγή μεταξύ (τουλάχιστον) δύο προσώπων,
2. Και τα δύο μέλη έχουν τη θέληση για τη διεκπεραίωση της συναλλαγής,
3. Η συναλλαγή γίνεται σε εμπορική βάση και ταυτόχρονα τα μέλη έχουν πλήρη γνώση του αντικειμένου.

Η εύλογη αξία εξ' ορισμού αναφέρεται σε προσδιορισμό αυτής, βάση της ελεύθερης βούλησης δύο μερών και είναι σαφές ότι υπαινίσσεται πιθανό πωλητή και πιθανό αγοραστή του περιουσιακού στοιχείου, για το οποίο προσδιορίζεται η εύλογη αξία και την πλήρη γνώση των συνθηκών της αγοράς. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να

γνωρίζουν τους όρους, με τους οποίους πρόκειται να δραστηριοποιηθεί μία εταιρεία στον κλάδο της σε συνθήκες πλήρους ανταγωνισμού.

Για την πλήρη κατανόηση της έννοιας της εύλογης αξίας διευκρινίζεται ότι η τιμή αγοράς (market price), αποτελεί την πιο καλή προσέγγιση για την εύλογη αξία, με την προϋπόθεση ότι υπάρχει αγορά που είτε χαρακτηρίζει ένα περιουσιακό στοιχείο, είτε αγορά στην οποία διαπραγματεύεται ένα χρηματοοικονομικό μέσο, και η οποία διαθέτει όλα τα χαρακτηριστικά μιας αγοράς που είναι ενεργός και διαθέτει ρευστότητα (active and liquid). Αυτό σημαίνει ότι σε πολλές περιπτώσεις η εύλογη αξία με την αγοραία αξία, συμπίπτουν.

Από όλα τα παραπάνω, συμπεραίνουμε ότι πρέπει η Διοίκηση να μπορεί να εντοπίζει όχι μόνο τις άμεσες επιδράσεις στις οικονομικές καταστάσεις της εκάστοτε κλειόμενης χρήσης, αλλά και τα μακροπρόθεσμα οφέλη ή τις μακροπρόθεσμες δυσχέρειες που μπορεί να επιφέρει στις οικονομικές καταστάσεις της επιχείρησης η συγκεκριμένη προσδιοριζόμενη αξία, είτε από μόνη της είτε σε σύγκριση με κάποια εναλλακτική αξία.

Συνοψίζοντας, η εύλογη αξία, καθορίζεται σύμφωνα με τις παρακάτω δύο μεθόδους:

1. Την τρέχουσα αξία, για χρηματοοικονομικά μέσα για τα οποία υφίστανται αξιόπιστη αγορά. Εάν η τρέχουσα αξία ενός χρηματοοικονομικού μέσου δεν είναι άμεσα προσδιορίσιμη, αλλά μπορεί να προσδιοριστεί για τα επιμέρους στοιχεία του ή για κάποιο παρόμοιο μέσο, η τρέχουσα αξία είναι δυνατόν να προκύψει από την αξία των επιμέρους στοιχείων ή του παρόμοιου σε αυτό μέσου.
2. Την αξία που προκύπτει από γενικής αποδοχής υποδείγματα και τεχνικές αποτίμησης, για τα μέσα για τα οποία δεν υφίστανται αξιόπιστη αγορά. Τα εν λόγω υποδείγματα και τεχνικές αποτίμησης πρέπει να εξασφαλίζουν μια λογική προσέγγιση της τρέχουσας αξίας.

Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με το Δ.Λ.Π. 39 «Χρηματοοικονομικά Μέσα : Αναγνώριση και Αποτίμηση», για κάποια χρηματοοικονομικά μέσα που δεν μπορούν να αποτιμηθούν αξιόπιστα με κάποια από τις παραπάνω μεθόδους, αποτιμώνται σύμφωνα με ειδικούς κανόνες σε σχέση με το Δ.Λ.Π. 32 «Παράγωγα», και μπορεί να μην έχουν ως βάση αποτίμησης την εύλογη αξία, αλλά π.χ. το αναπόσβεστο κόστος όπως έχουν οι διακρατούμενες μέχρι τη λήξη επενδύσεις.

3.2 Πλεονεκτήματα και Μειονεκτήματα της εύλογης αξίας

3.2.1 Πλεονεκτήματα της Εύλογης Αξίας

Η εύλογη αξία ενός χρηματοοικονομικού στοιχείου ενεργητικού ή παθητικού, αποτελεί σίγουρα καλύτερη βάση προκειμένου να προβλέψει κανείς τις μελλοντικές χρηματοροές, που είναι δυνατόν να προέλθουν από την κατοχή του στοιχείου.

Η εύλογη αξία έχει ενσωματώσει όλες τις τρέχουσες πληροφορίες που είναι διαθέσιμες στην αγορά και επομένως αποτελεί αξιόπιστο μέτρο αποτιμώσεως, αφού αντανακλά την επιθυμία αγοραστών και πωλητών να συναλλαγούν σε ισότιμη βάση, στη συγκεκριμένη τιμή και τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, που δεν είναι άλλη από τη στιγμή της αποτιμώσεως. Κάθε άλλο μέτρο αποτιμώσεως δεν προσεγγίζει όσο η εύλογη αξία την πραγματικότητα.

Οι εύλογες αξίες όλων των χρηματοοικονομικών στοιχείων ενεργητικού και παθητικού είναι, οποιαδήποτε χρονική στιγμή, πλήρως συγκρίσιμες, επειδή ακριβώς αντανακλούν την παρούσα αξία των μελλοντικών χρηματοροών με βάση τις τρέχουσες συνθήκες της αγοράς.

Οι αποτιμήσεις, αντίθετα, που στηρίζονται στο ιστορικό κόστος, δεν μπορούν να είναι συγκρίσιμες επειδή, για τα ίδια ακριβώς χρηματοοικονομικά μέσα που αποκτήθηκαν ή εκδόθηκαν σε διαφορετικούς χρόνους, έχουμε διαφορετικές αξίες που πηγάζουν από διαφορετικές αξίες κτήσεως.

Επίσης, το ιστορικό κόστος καθυστερεί χρονικά να αναγνωρίσει την επίδραση που έχουν οι διάφορες οικονομικές μεταβλητές (επιτόκια, τιμές συναλλάγματος κ.λπ.) στη διαμόρφωση της αξίας ενός χρηματοοικονομικού μέσου, σε αντίθεση με την εύλογη αξία, που ενσωματώνει κάθε φορά όλες τις διαθέσιμες πληροφορίες και επιδράσεις του περιβάλλοντος. Η εύλογη αξία αποτελεί έτσι καλύτερο μέτρο αξιολογήσεως της αποδόσεως, τόσο της ίδιας της επιχειρήσεως όσο και εκείνων που τη διοικούν, απ' ότι το ιστορικό κόστος.

Αλλά και όσον αφορά την αποτίμηση των παγίων περιουσιακών στοιχείων (ενσώματων και άυλων), αλλά και συμμετοχών και επενδύσεων σε θυγατρικές, η εύλογη αξία αποτελεί καλύτερη μέθοδο αποτιμώσεως της αξίας τους. Η μέθοδος αυτή δίνει τη δυνατότητα να παρουσιάζεται η τρέχουσα (εύλογη) αξία, που τις περισσότερες φορές είναι υψηλότερη από την τιμή κτήσης, δείχνοντας την πραγματική δυναμική της εταιρείας. Επίσης όσον αφορά τις συμμετοχές και τις επενδύσεις σε θυγατρικές, δίνεται η δυνατότητα να εμφανίσει η μητρική εταιρεία υπεραξία από τις θυγατρικές, αποτιμώντας τις εν λόγω συμμετοχές στην εύλογη αξία τους, αποτυπώνοντας την ανάπτυξη της συμμετοχής, από την οποία θα προκύψουν μελλοντικές ταμιακές ροές.

3.2.2 Μειονεκτήματα της Εύλογης Αξίας

Μία από τις σοβαρότερες κριτικές που γίνονται για την εύλογη αξία, είναι ότι το μέτρο αυτό είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο στις διακυμάνσεις των αγορών, με αποτέλεσμα η αξία των χρηματοοικονομικών μέσων να παρουσιάζει πολλές και συχνά απότομες μεταβολές.

Η απάντηση που έρχεται όμως από τους υποστηρικτές της εύλογης αξίας είναι, ότι αυτό θα ήταν πραγματικά πρόβλημα, αν η μεταβλητότητα δεν ήταν πλήρης αντανάκλαση των συνθηκών που επικρατούν στην αγορά. Αν η αγορά

χαρακτηρίζεται από αστάθεια, τότε είναι πολύ φυσικό και η αξία των χρηματοοικονομικών μέσων να παρουσιάζει αντίστοιχη μεταβλητότητα.

Το μέτρο της εύλογης αξίας, ισχυρίζονται οι επικριτές της, δεν στηρίζεται σε πραγματικές συναλλαγές, αλλά σε σενάρια ενδεχομενολογίας, το τι δηλαδή αποτελέσματα θα μπορούσε να έχει επιτύχει η επιχείρηση, αν πωλούσε τη συγκεκριμένη στιγμή και στη συγκεκριμένη τιμή, κάτι που στηρίζεται βέβαια σε υποθέσεις και όχι σε γεγονότα, που στη λογιστική εκφράζονται με συναλλαγές.

Έτσι, η πληροφορία της εύλογης αξίας δεν έχει το πλεονέκτημα της συνάφειας, επειδή ακριβώς δεν μπορεί να οδηγήσει τους χρήστες στη λήψη ορθολογικών οικονομικών αποφάσεων, με βάση υποθέσεις και μόνο. Εκείνοι που τάσσονται υπέρ του μέτρου της εύλογης αξίας, ισχυρίζονται ότι οι τρέχουσες τιμές, σε μία αποτελεσματική αγορά, αντιπροσωπεύουν πλήθος πραγματικών συναλλαγών που γίνονται για χρηματοοικονομικά μέσα, που διαθέτουν τα ίδια ακριβώς χαρακτηριστικά με εκείνα στα οποία αναφερόμαστε, και επομένως η πληροφορία για την εύλογη αξία έχει αξία στη λήψη των αποφάσεων.

Σε αντιδιαστολή με τα πλεονεκτήματα της εύλογης αξίας των παγίων περιουσιακών στοιχείων και των συμμετοχών, το κυριότερο και το σοβαρότερο μειονέκτημα που επικαλούνται οι επικριτές της εύλογης αξίας, είναι το στοιχείο της υποκειμενικότητας της εκτίμησης. Όλες οι αποτιμήσεις στηρίζονται σε εκτιμήσεις, και μάλιστα υποκειμενικές, από τις οποίες είναι δυνατό να προκύψουν ευνοϊκά αποτελέσματα στις οικονομικές καταστάσεις των εταιρειών. Αυτό το γεγονός από μόνο του κάνει πολλούς να βλέπουν τις εκτιμήσεις με σκεπτικισμό. Η απάντηση που δίνεται από τους υποστηρικτές της μεθόδου της εύλογης αξίας, είναι ότι στην περίπτωση πώλησης ενός παγίου, το οποίο έχει αποτιμηθεί με τη μέθοδο του ιστορικού κόστους προκύπτει σχεδόν πάντα ένα μεγάλο έκτακτο κέρδος. Αυτό συμβαίνει διότι πολύ απλά η τυχόν πώληση θα γίνει σε αγοραία αξία (market price), η οποία είτε συμπίπτει είτε είναι κοντά στην εύλογη. Αν ακολουθούσαμε όμως τη μέθοδο αποτίμησης της εύλογης αξία, τα αποτελέσματα και η οικονομικές καταστάσεις γενικότερα, θα είχαν μία συνέχεια και μία ομοιομορφία.

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει το συμπέρασμα ότι είναι μάλλον δύσκολο η παρακινδυνευμένο να πούμε ποια «ομάδα» έχει δίκιο. Τα επιχειρήματα που επικαλείται η κάθε «ομάδα» είναι και σοβαρά, έχουν επιστημονική βάση και τα συναντά κανείς στην πράξη καθημερινώς.

3.3 Το Διεθνές Πρότυπο Χρηματοοικονομικής Αναφοράς 9 – Χρηματοοικονομικά Μέσα

Το Δ.Π.Χ.Α. 9 «Χρηματοπιστωτικά Μέσα», Εκδόθηκε από το I.A.S.B. στις 12 Νοεμβρίου 2009 και αντικαθιστά το Δ.Λ.Π. 39. Πολλοί ήταν οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων, αλλά και οι λοιποί ενδιαφερόμενοι φορείς που έθεταν κατά καιρούς το ζήτημα ότι το Δ.Λ.Π. 39, είναι δυσνόητο και πολύπλοκο και είχαν ζητήσει την άμεση αντικατάστασή του. Μετά τις πιέσεις αυτές έθεσε το

I.A.S.B., αλλά και το F.A.S.B. ως στόχο την αντικατάσταση του Δ.Λ.Π. 39, και εξέδωσαν το Δ.Π.Χ.Α. 9.

Το Δ.Π.Χ.Α. 9, αρχικά θα αντικαταστήσει το Δ.Λ.Π. 39, μόνο ως προς τις διατάξεις που αφορούν την ταξινόμηση και επιμέτρηση των χρηματοοικονομικών στοιχείων του ενεργητικού. Αργότερα, και συγκεκριμένα μέχρι το τέλος του 2010 θα αντικαταστήσει το σύνολο του Δ.Λ.Π. 39. Πρέπει να σημειωθεί ότι το I.A.S.B., έθεσε την υποχρεωτική εφαρμογή του προτύπου αυτού για τις χρήσεις που ξεκινούν στις 1 Ιανουαρίου του 2013, με την προγενέστερη υιοθέτηση επιθυμητή. Αξίζει να σημειωθεί όμως, ότι η προγενέστερη υιοθέτηση δεν επιτρέπεται. Η Ε.Λ.Τ.Ε., με έγγραφό της (1/26.2.2010), ανακοινώνει ότι δεν επιτρέπεται η προγενέστερη υιοθέτηση του Δ.Π.Χ.Α. 9. Η ανακοίνωση αναφέρει τα εξής⁴ : «Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Νοέμβριο του 2003 εξέδωσε σχόλια σχετικά με την εφαρμογή της 4ης και 7ης κοινοτικής οδηγίας, καθώς και για τις ευρωπαϊκές οδηγίες για την εφαρμογή των Δ.Λ.Π.. Στα παραπάνω γίνεται αναφορά σε περίπτωση έκδοσης λογιστικού προτύπου που δεν έχει υιοθετηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι ενδιαφερόμενοι φορείς δύναται να το εφαρμόσουν μόνο στην περίπτωση που δεν βρίσκεται σε ασυμφωνία με υφιστάμενο πρότυπο που έχει υιοθετηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Ε.Λ.Τ.Ε., λαμβάνοντας υπόψη το από 9 Φεβρουαρίου 2010 σχετικό έγγραφο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ανακοινώνει ότι το Δ.Π.Χ.Α. 9 «Χρηματοοικονομικά Μέσα», είναι σε ασυμφωνία με τα υφιστάμενα Δ.Π.Χ.Α. που έχουν υιοθετηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση και συνεπώς δεν μπορεί να εφαρμοσθεί προαιρετικά πριν την υιοθέτηση του από την Ευρωπαϊκή Ένωση».

Πιο αναλυτικά, οι κατηγορίες ταξινόμησης από τέσσερις γίνονται δύο, το οποίο ήταν βασικό αίτημα των επικριτών του Δ.Λ.Π. 39, οι οποίες παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα^{5/6}:

⁴ του Ο.Ε.Λ. κ. Δημήτρη Ντζανάτου στο www.dntzanatos.gr, σχετικά με το Δ.Π.Χ.Α. 9

⁵ Grant Thornton I.F.R.S. Newsletter Νοέμβριος 2009

⁶ I.A.S.B. I.F.R.S. 9 «Financial Instruments» November 2009

Ταξινόμηση Βάση του Δ.Λ.Π. 39	Ταξινόμηση Βάση Δ.Π.Χ.Α. 9
1. Χρημ/κά μέσα στην εύλογη αξία μέσω αποτελεσμάτων – Εύλογη Αξία	1. Χρηματοοικονομικά Μέσα στο Αποσβέσιμο Κόστος
2. Διακρατούμενα ως τη λήξη – Αποσβέσιμο Κόστος	2. Χρηματοοικονομικά Μέσα στην Εύλογη Αξία
3. Δάνεια και Απαιτήσεις – Αποσβέσιμο Κόστος	
4. Διαθέσιμα προς Πώληση – Εύλογη Αξία	

Το Δ.Π.Χ.Α. 9, διατηρεί την επιλογή της μεθόδου αποτίμησης της εύλογης αξίας, όπως με το Δ.Λ.Π. 39, όταν κατά την αρχική αναγνώρισή του ένα χρηματοοικονομικό στοιχείο του ενεργητικού επιμετρείται στην εύλογη αξία μέσω των αποτελεσμάτων, με την προϋπόθεση ότι αυτός ο προσδιορισμός απαλείφει ή μειώνει αισθητά μια ακολουθία στην επιμέτρηση ή την αναγνώριση.

Επίσης το συγκεκριμένο πρότυπο απαιτεί την αξιολόγηση του χρηματοοικονομικού μέσου ή του παραγώγου του, με το αν οι ταμιακές ροές του αποτελούν κεφάλαιο και τόκο επί κεφαλαίου.

Αυτό έχει μεγάλη σημασία, διότι είναι η μία από τις δύο προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν ταυτόχρονα για να ταξινομηθεί ένα χρηματοοικονομικό μέσο στο αποσβέσιμο κόστος. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι οι ακόλουθες :

1. Επιχειρηματικό μοντέλο : απαιτείται η ύπαρξη επιχειρηματικού μοντέλου σε μία επιχείρηση, που ο σκοπός του είναι η διακράτηση του χρηματοοικονομικού στοιχείου του ενεργητικού με σκοπό την είσπραξη των συμβατικών ταμιακών ροών που απορρέουν από το χρηματοοικονομικό μέσο.
2. Χαρακτηριστικά χρηματοοικονομικού στοιχείου του ενεργητικού : τα χαρακτηριστικά δηλαδή του χρηματοοικονομικού στοιχείου, από τα οποία προκύπτουν σε συγκεκριμένες και καθορισμένες ημερομηνίες ταμιακές ροές για καταβολή κεφαλαίου και τόκων επί κεφαλαίου, και για τα οποία δεν συντρέχει ενδεχόμενο μη εκπλήρωσης των συγκεκριμένων ταμιακών ροών.

Επίσης, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι παρόλο που τα Δ.Π.Χ.Α., αποφεύγουν να επιτρέπουν τις επαναταξινομήσεις, στο συγκεκριμένο πρότυπο επιτρέπεται αλλά με μία βασική προϋπόθεση. Η επαναταξινόμηση επιτρέπεται να γίνει μόνο όταν υπάρξει

μεταβολή στο επιχειρηματικό μοντέλο διαχείρισης των χρηματοοικονομικών στοιχείων του ενεργητικού.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι το πιο σημαντικό είναι πλέον να γνωρίζουμε το σκοπό του χρηματοοικονομικού μέσου που κατέχει μία επιχείρηση.

Μέχρι στιγμής, έχουμε αναφέρει πολλές φορές τη φράση «χρηματοοικονομικά μέσα ενεργητικού». Ο λόγος είναι ότι το Δ.Π.Χ.Α. 9, θα ολοκληρωθεί σε τρεις φάσεις. Η πρώτη είναι αυτή που περιγράψαμε παραπάνω. Ο λόγος που θα χρειαστούν περισσότερες φάσεις για την υιοθέτηση του προτύπου αυτού, είναι ότι ακόμα δεν υπάρχει το τελικό κείμενο που να αναφέρει τα όσα ορίζονται για τις χρηματοοικονομικές υποχρεώσεις. Τον Ιούλιο του 2009, εκδόθηκε το προσχέδιο του Δ.Π.Χ.Α 9 το οποίο περιελάμβανε και κριτήρια ταξινόμησης και επιμέτρησης και των χρηματοοικονομικών υποχρεώσεων.

Παράλληλα, εκείνη την περίοδο, το I.A.S.B., εξέδωσε προς συζήτηση κείμενο με τίτλο «Credit Risk in Liability Measurements». Από την ανάλυση των δύο ανωτέρω draft, προέκυπτε ότι αναγκαστικά θα υπήρχαν επαναταξινομήσεις από την κατηγορία του αποσβέσιμου κόστους σε αυτήν της εύλογης αξίας, και αντίστροφα, με αποτέλεσμα οι μεταβολές του πιστωτικού κινδύνου να οδηγούσαν σε δημιουργία κερδών ή ζημιών τις επιχειρήσεις. Μάλιστα κερδών που προκύπτουν από λογιστικό χειρισμό και μόνο. Ουσιαστικά, έδινε στις επιχειρήσεις το δικαίωμα να χειραγωγήσουν τα αποτελέσματά τους.

Το αποτέλεσμα ήταν να εγκριθεί αρχικά το πρότυπο μόνο για τα χρηματοοικονομικά στοιχεία του ενεργητικού.

Τέλος, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε στις επερχόμενες αλλαγές που έρχονται στη συνέχεια. Πιο αναλυτικά, το Δ.Λ.Π. 39 αναγνωρίζει τυχόν απομείωση ενός χρηματοοικονομικού στοιχείου όταν εμφανιστούν οι ενδείξεις ότι συντρέχουν λόγοι απομείωσης. Δηλαδή, στην περίπτωση των τραπεζών, τα δάνεια θα πρέπει να απομειωθούν, όταν υπάρχουν ενδείξεις ότι δε θα πληρωθούν. Αυτή την περίοδο, γίνεται προσπάθεια από το I.A.S.B., να αλλάξει το μοντέλο αυτό, από το incurred losses model (μοντέλο πραγματοποιημένων ζημιών), σε αυτό των expected losses (αναμενόμενων ζημιών). Αυτό είναι ακόμα σε στάδιο επεξεργασίας και αναμένεται με πολύ ενδιαφέρον, διότι αναμένεται να έχει σημαντική επίπτωση στην οικονομική θέση των εταιρειών.

Παρόλα αυτά οι αλλαγές που έρχονται με αυτό το πρότυπο, είναι σημαντικές και κυρίως κινούνται προς την σωστή κατεύθυνση. Διορθώνουν ατέλειες του προηγούμενου προτύπου και γίνεται πιο απλό και κατανοητό στο χρήστη, με αποτέλεσμα να γίνεται και πιο δύσκολο από τη πλευρά των επιχειρήσεων η χειραγωγή των αποτελεσμάτων τους, εκμεταλλευόμενες τις ατέλειες αυτές.

4. Συμπέρασμα

Από τα αναφερόμενα στις προηγούμενες παραγράφους της παρούσας μελέτης συνάγονται, με εμπειριστατωμένη τεκμηρίωση τα ακόλουθα:

α) Η προκύπτουσα αξία από την αποτίμηση στο τέλος της χρήσεως εισηγμένων το χρηματιστήριο μετοχών, που γίνεται με βάση τις προαναφερθείσες διατάξεις, **δεν** αντιπροσωπεύει «πραγματική αξία», αλλά μία αξία που με βάση την αρχή της συντηρητικότητας και τους επιδιωκόμενους, από αυτή σκοπούς, σκοπίμως προσδιορίζεται πάντοτε χαμηλότερη της πραγματικής αξίας (αφού μπορεί να περιλαμβάνονται και αξίες κτήσεως μετοχών που έχουν αποκτηθεί και πριν από χρόνια).

Αντίθετα, στην περίπτωση που η αποτίμηση γίνεται με τις διατάξεις και τους κανόνες που προβλέπουν τα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς, αντιπροσωπεύει μία αξία που βρίσκεται κοντά στην «πραγματική αξία», με την προϋπόθεση ότι το κοντινό διάστημα της ημερομηνίας αποτίμησης, δεν έχει διαπιστωθεί κάποια σημαντική μεταβολή στην αξία των μετοχών αυτών, που δεν δικαιολογείται από κάποιο σημαντικό γεγονός.

β) Το προκύπτον αποτέλεσμα -κέρδος ή ζημία- από αγορές και πωλήσεις μετοχών προκύπτει **μόνο** από την σύγκριση της αξίας (τιμής) κτήσεως (ή τελευταίας απογραφής) με την αξία (τιμή) πώλησεως και σε καμία περίπτωση λαμβάνεται υπόψη άλλη αξία της μετοχής, προπαντός δε η αξία αγοράς της.

Αντίθετα, στην περίπτωση που η αποτίμηση γίνεται με τις διατάξεις και τους κανόνες που προβλέπουν τα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς, το προκύπτον αποτέλεσμα, προκύπτει από την σύγκριση της τιμής πώλησης και της τιμής αποτίμησης της μετοχής αυτής.

Από τα ανωτέρω συμπεραίνουμε ότι στην περίπτωση των Διεθνών Προτύπων Χρηματοοικονομικής Αναφοράς, πρέπει να υπάρχει μεγάλη προσοχή στην αποτίμηση της μετοχής, και αν κάποια σημαντική μεταβολή, προέρχεται από «επενδυτικά παιχνίδια» και δεν αντικατοπτρίζει την πραγματική εικόνα της επιχείρησης.

Οι παραπάνω κανόνες όχι μόνο έχουν θεσμοθετηθεί νομικά, αλλά αποτελούν και διεθνή λογιστική πρακτική αφού πηγάζουν από τις θεμελιώδεις λογιστικές αρχές τόσο της αυτοτέλειας των χρήσεων όσο και του συσχετισμού εσόδων – εξόδων της χρήσεως. Το ότι στη πράξη απαντώνται περιπτώσεις όπου παραβιάζονται οι εν λόγω κανόνες- καλοπροαίρετα θέλουμε να πιστεύουμε, αυτό ότι οφείλεται σε σύγχυση σχετικά με την ορθή ερμηνεία του δικαίου αλλά και την αδυναμία κάποιων οικονομικών στελεχών, συμβούλων και χρηματοοικονομικών αναλυτών να λειτουργήσουν συνδυαστικά τόσο υπό το πρίσμα του νόμου όσο και υπό την, κατά περίπτωση, δικαιολογητική βάση των λογιστικών αρχών που τυγχάνουν εφαρμογής στο συγκεκριμένο θέμα. Ελπίζουμε η παρούσα μελέτη να συμβάλει ουσιαστικά προς το σκοπό αυτόν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Θ.Γρηγοράκος, Ανάλυση Ερμηνεία του Ελληνικού Λογιστικού Σχεδίου, έκδοση 10η, Αθήνα 2005.
- Αντώνης Παππάς, Χρηματοοικονομική Λογιστική, Αθήνα 2009.
- Εμμανουήλ Σακέλλης, Ο Πανδέκτης του Λογιστή, Αθήνα 2009
- Εμμανουήλ Σακέλλης, Ο ισολογισμός των ΑΕ και ΕΠΕ, Αθήνα 1992
- Μπαρούσης Χρήστος, Διπλωματική Εργασία με Τίτλο «Αποτίμηση Περιουσιακών Στοιχείων στην Εύλογη Αξία, σε σχέση με την Οικονομική Κρίση του 2008, Αθήνα 2010
- Ντζανάτος Δημήτρης, Διεθνές Πρότυπο Χρηματοοικονομικής Αναφοράς 9
- Grant Thornton, I.F.R.S. Newsletter Νοέμβριος 2009
- I.A.S.B. I.F.R.S. 9 «Financial Instruments» November 2009
- Grant Thornton, Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς (I.F.R.S.), αναλυτική παρουσίαση, (3η έκδοση), Εκδόσεις Grant Thornton, Αθήνα, Ιανουάριος 2009
- Θεόδωρος Γ. Γρηγοράκος, Ανάλυση και Ερμηνεία του Ελληνικού Γενικού Λογιστικού Σχεδίου, (14η έκδοση), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2009

ΞΕΝΗ

- Mark L. Zyla, Fair Value Measurements (Practical Guidance and Implementation), John Wiley & sons, Inc., March 2010
- Alferd M. King, Executive's Guide to Fair Value: Profiting from the New Valuation Rules, John Wiley & sons, Inc., January 2008
- James P. Catty, Wiley Guide to Fair Value Under IFRS, John Wiley & sons, Inc., May 2010

ΑΡΘΡΑ

- Ντζανάτος Δημήτρης, Διεθνές Πρότυπο Χρηματοοικονομικής Αναφοράς 9
- Beeler, Jesse, Evans, Ashley, Turner, Karen, How Fair is Fair Value, ASBBS Annual Conference Las Vegas, February 2009
- Bignon Vincent, Biondi Yuri, Ragot Xavier, An Economic Analysis of Fair Value – Accounting as a Vector of Crisis, Cournot Center for Economic Studies, August 2009
- Hans B. Christensen, Valeri Nikolaev, Who uses Fair Value Accounting for Non-Financial Assets following I.F.R.S. adoption, August 2008
- I.A.S.B., I.F.R.S. 9 Financial Instruments, November 2009
- BDO, I.F.R.S. Bulletin, I.F.R.S. 9 Financial Instruments, February 2010,